

การพัฒนาความเข้าใจและความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์:กรณีศึกษาผู้ใช้ Facebook

Development of Understanding and Awareness toward Online Defamation: a Study Case of Facebook Users

ธีรศักดิ์ กองสมบัติ¹

Teerasak Kongsombut¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายคือเพื่อการพัฒนาความเข้าใจและความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์:กรณีศึกษาผู้ใช้ Facebook โดยใช้คู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทกลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่อาสาเข้าร่วมการทดลอง จำนวน 49 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ คู่มือเรื่องการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท แบบวัดความเข้าใจและความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ แบบประเมินคุณภาพคู่มือสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เครื่องมือคือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test for Dependent Study

ผลการศึกษาพบว่า

1. คู่มือเรื่องการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท มีคุณภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด อยู่ในระดับ ดี โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 4.43
2. ความเข้าใจและความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยคู่มือเรื่องการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท แตกต่างกัน อย่างมีนัยสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ : การหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์, ความตระหนักรู้, อินเทอร์เน็ต, คู่มือ

Abstract

This research aimed to develop an understanding and awareness of defamation as explained in The Facebook Manual. The research focused on how to avoid committing defamation. The samples were 49 students attending Mahasarakham University who voluntarily participated in the research. Research instruments were the manual of Facebook's "by not committing defamation, a test on understanding and awareness of online defamation" and a quality evaluation form. Collected data were analyzed by using the SPSS 16.0 program to determine standard statistics

¹ อาจารย์ประจำ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม

¹ Lecturer, Faculty of Laws Mahasarakham University

mean and standard deviation and T-test Dependent Sample Testing. The results of the research were as follows:

1. the Facebook manual "by not committing defamation" was ranked good (mean was 4.43)
2. the understanding and awareness of online defamation before and after using the manual were different at the statistic significance level of 0.01.

Keywords : Online Defamation, awareness, internet

บทนำ

สื่อสังคมมีบทบาทในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นอย่างมาก โดยผู้ใช้ Facebook ส่วนใหญ่เห็นว่าการข้อความต่างๆที่ตนโพสต์ลงไปในพื้นที่ Facebook ของตนนั้นเป็นพื้นที่ส่วนตัวซึ่งตนจะสามารถเขียนข้อความใดๆลงไปก็ได้ ซึ่งเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นมีความเสี่ยงต่อการเกิดการหมิ่นประมาทได้ไม่ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม จากงานวิจัยก่อนหน้านี้ "ความตระหนักรู้เรื่องการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม" แสดงให้เห็นว่านิสิตมีความตระหนักรู้ในระดับปานกลาง และเห็นว่าควรสร้างความตระหนักรู้ให้แก่นิสิต ทั้งนี้จากความหมายของความรู้อและความตระหนักรู้ที่นักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ จะพบว่าความรู้และความตระหนักรู้นั้นมีความสัมพันธ์คือ ทั้งความรู้และความตระหนักรู้ต่างเกี่ยวข้องกับการสัมผัสและการใช้จิตไตร่ตรองทั้งสิ้น โดยความรู้เป็นเรื่องของข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ ฯลฯ ซึ่งได้จากการสังเกตและรับรู้ที่ต้องอาศัยเวลา ส่วนความตระหนักรู้เป็นเรื่องของความรู้สึกที่เกิดขึ้นในภาวะจิตที่ไม่เน้นความสามารถในการจำหรือระลึกได้ อย่างไรก็ตามการที่จะเกิดความตระหนักรู้ขึ้นมาได้ก็ต้องผ่านการมีความรู้มาก่อนเป็นเบื้องต้น

จากสภาพปัญหาของการหมิ่นประมาทดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะพัฒนาความตระหนักรู้ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ โดยได้เจาะจงเลือกกลุ่ม

ตัวอย่างเป็นผู้ใช้ Facebook เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในการก่อการหมิ่นประมาทผ่านการใช้ Facebook อันจะส่งผลให้ลดปัญหาการหมิ่นประมาท และก่อให้เกิดการใช้สื่อสังคมอย่างสร้างสรรค์มากขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาหาความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ความสำคัญของการวิจัย

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่องหมิ่นประมาทออนไลน์โดยเป็นกรณีศึกษาในผู้ใช้ Facebook ในงานวิจัยก่อนหน้านี้และพบปัญหาว่านิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามมีความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิสิตส่วนใหญ่เผยแพร่ถ้อยคำข้อความของตนผ่านทาง Facebook ความสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้จึงทำให้ได้คู่มือพัฒนาความตระหนักรู้เรื่องการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ (กรณีศึกษาผู้ใช้ Facebook) เพื่อจะป้องกันความเสียหายไม่ให้เกิดขึ้นโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเพื่อพัฒนาความตระหนักรู้เรื่องการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์

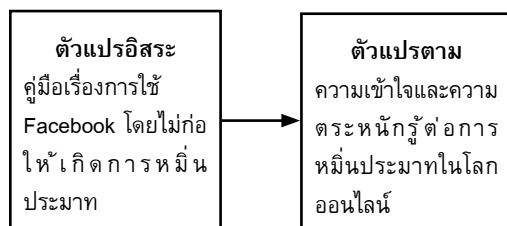
(กรณีศึกษาผู้ใช้ Facebook) เป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 1 – 4 ประจำปีการศึกษา 2556 จำนวน 49 คน ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต. ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม โดยทุกคนเป็นอาสาสมัครที่ยินดีให้ความร่วมมือในการทดลอง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์** หมายถึง ความรู้ ความคิดได้ การสำนึกในการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงของบุคคลอื่นในอินเทอร์เน็ตไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชน อันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นส่วนตัวเว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน

2. **คู่มือ** หมายถึง เอกสารคู่มือเรื่องการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น จำนวน 12 หน้า ประกอบด้วยเนื้อหาและภาพเกี่ยวกับข้อกฎหมายเกี่ยวกับการหมิ่นประมาท ฐานความผิด วิธีการใช้ Facebook เพื่อไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท โดยแจกให้ผู้เข้าร่วมโครงการนำไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

ความเข้าใจและความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ก่อนและหลังการใช้คู่มือแตกต่างกัน

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ คู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้

(1) คู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท มีขั้นตอนในการสร้างดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษาเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการหมิ่นประมาท โดยทำการรวบรวมเนื้อหาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทำความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่จะใช้ในการสร้างคู่มือ

1.2 นำเนื้อหาที่ได้มา แบ่งแยกเนื้อหาเป็นหมวดหมู่ในแต่ละหัวข้อต่างๆ และจัดลำดับการเรียนรู้ก่อนหลังให้เหมาะสมกับการสร้างคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทโดยพิจารณาจากลักษณะของปริมาณและเนื้อหา รวมถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

1.2.1 หมิ่นประมาททางอินเทอร์เน็ตคืออะไร

1.2.2 วิธีการหมิ่นประมาททางอินเทอร์เน็ต

1.2.3 ช่องทางที่ท่านอาจก่อให้เกิดการหมิ่นประมาททาง Facebook

1.2.4 กฎหมายแพ่งที่ใช้เยียวยาความเสียหายในกรณีหมิ่นประมาททางอินเทอร์เน็ต

1.2.5 กฎหมายอาญาที่ใช้ลงโทษการหมิ่นประมาททางอินเทอร์เน็ต

1.2.6 ข้อยกเว้นความรับผิด

2. ข้อควรปฏิบัติในการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท

3. นำเนื้อหาที่วิเคราะห์แล้วออกแบบคู่มือเพื่อใช้กับนิสิตกลุ่มตัวอย่างต่อไป

(2) แบบวัดเรื่องการพัฒนาความเข้าใจและความตระหนักรู้เรื่องการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ กรณีศึกษาในผู้ใช้สื่อสังคม Facebook

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบวัดสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตามขั้นตอนดังนี้

2.1 ศึกษารายละเอียด วิธีการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างแบบวัดเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบวัดเรื่องการพัฒนาความเข้าใจและความตระหนักรู้เรื่องการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ กรณีศึกษาในผู้ใช้สื่อสังคม Facebook

2.2 กำหนดหัวข้อและรายละเอียดที่จะประเมิน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจและความตระหนักรู้ในการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท

2.3 ดำเนินการสร้างแบบวัด โดยสร้าง 2 ชุด คือแบบวัดก่อนนิสิตจะได้ศึกษาคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทและแบบวัดหลังจากนิสิตได้ศึกษาคู่มือฯ แล้ว

2.4 การประเมินคุณภาพของแบบวัดซึ่งใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rate Scale) กำหนดค่าคะแนนเป็น 5 ระดับ ซึ่งกำหนดค่าระดับความคิดเห็นดังนี้

คะแนน 5 หมายถึง มีคุณภาพดีมาก

คะแนน 4 หมายถึง มีคุณภาพดี

คะแนน 3 หมายถึง มีคุณภาพพอใช้

คะแนน 2 หมายถึง มีคุณภาพต้องปรับปรุง

คะแนน 1 หมายถึง ไม่มีคุณภาพ

กำหนดระดับการประเมินคุณภาพแปลความหมาย โดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ย ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง คุณภาพดีมาก

คะแนนเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง คุณภาพดี

คะแนนเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง คุณภาพพอใช้

คะแนนเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง ต้องปรับปรุงแก้ไข

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง ไม่มีคุณภาพ

เกณฑ์การพิจารณาว่าแบบประเมินที่สร้างขึ้นมีคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดให้มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป

2.5 นำแบบประเมินคุณภาพไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายละเมิดและผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน ตรวจสอบความถูกต้องของการสร้างแบบวัด ความชัดเจน ความถูกต้องของข้อความ

และภาษา จำนวน 3 ท่าน โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดกับวัตถุประสงค์ของการสร้างแบบวัดอยู่ในระดับ 0.5 ขึ้นไป จากการประเมินคะแนนของผู้เชี่ยวชาญได้ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทเท่ากับ 0.92

2.6 นำคู่มือและแบบวัดไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเพื่อพัฒนาความเข้าใจและความตระหนักรู้ต่อไป

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยให้นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 49 คน โดยเลือกสุ่มจากผู้เรียนรายวิชาศึกษาทั่วไปทั้งนี้เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย โดยให้ทำแบบวัดก่อนจะได้ศึกษาคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท

2. ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างได้ศึกษาคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท

3. ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดหลังจากได้ศึกษาคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท ซึ่งเป็นแบบวัดชุดเดียวกันกับแบบวัดก่อนที่นิสิตจะได้ศึกษาคู่มือ

4. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมคะแนนความเข้าใจก่อนและหลังศึกษาคู่มือ โดยให้คะแนน 1 คะแนนสำหรับข้อที่ตอบได้ถูกต้อง และให้ 0 คะแนน สำหรับคะแนนความตระหนักรู้มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

	ข้อความเชิงบวก	ข้อความเชิงลบ
เห็นด้วยมากที่สุด	5	1
เห็นด้วย	4	2
ไม่ออกความเห็น	3	3
ไม่เห็นด้วย	2	4
ไม่เห็นด้วยมากที่สุด	1	5

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยนำแบบวัดความเข้าใจและความตระหนักรู้เรื่องการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ไปให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคการศึกษา 1 ปีการศึกษา 2555 ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวนทั้งสิ้น 49 ฉบับ ให้กับนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ

ผู้วิจัยตรวจแบบวัดอีกครั้ง เพื่อดูความสมบูรณ์ของแบบวัดและได้แบบวัดที่สมบูรณ์ทั้งสิ้น 49 ฉบับ

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS 16.0 ใช้ในการวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่า Standard Deviation และ T-test Independent Sample

สรุปผลการวิจัย

1. คู่มือเรื่องการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท มีคุณภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด อยู่ในระดับ ดี โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 4.43

2. ความเข้าใจและความตระหนักรู้ต่อการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยคู่มือเรื่องการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท แตกต่างกัน อย่างมีนัยสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผล

ในการดำเนินการศึกษาความเข้าใจและความตระหนักรู้เรื่องการหมิ่นประมาทในโลกออนไลน์ กรณีศึกษาในผู้ใช้สื่อสังคม Facebook ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ก่อนการศึกษาคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทและหลังการศึกษาคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท ผลการอภิปราย

สรุปได้ว่า

1. การผลิตคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหลักการออกแบบคู่มือฯ โดยมีการกำหนดวางแผน ลำดับขั้นตอนในการพัฒนาอย่างเป็นระบบซึ่งได้ผ่านขั้นตอนการตรวจสอบ แก้ไข ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษาและด้านเนื้อหา ทำให้ได้คู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทที่มีคุณภาพ ซึ่งการศึกษาคู่มือดังกล่าวนี้สามารถตอบสนองความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างได้เป็นอย่างดี โดยมีการนำเสนอทั้งข้อความ ภาพ ที่เข้าใจได้โดยง่าย ไม่ซับซ้อน ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษาได้พัฒนาความเข้าใจและความตระหนักรู้ไม่ว่าจะเป็นด้านหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย ตัวอย่างจากคำพิพากษาศาลฎีกา ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดการพัฒนาความเข้าใจและความตระหนักรู้ในการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท ทำให้ปริมาณคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลลดลง

2. จากการศึกษาความเข้าใจและความตระหนักรู้ในการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พบว่าความตระหนักรู้ต่อการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุดังนี้

จากการจัดการให้กลุ่มตัวอย่างศึกษาคู่มือเรื่องการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท ผู้วิจัยได้นำเนื้อหาหลักๆ ดังต่อไปนี้ คือ ความหมายของอินเทอร์เน็ต ลักษณะของ Facebook การหมิ่นประมาทในทางกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาคืออะไร รวมถึงข้อยกเว้นทางกฎหมายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบที่เข้าใจได้ง่าย ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจถึงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายในอันที่จะทำให้ใช้ Facebook ได้อย่างสร้างสรรค์และไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาทมารยาททั่วไปในการใช้ Facebook

จากความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่กลุ่มตัวอย่างได้รับจากคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท แล้วนิสิตได้ทำความเข้าใจเกิดการรับรู้ เกิดความคิดรวบยอด เรื่องดังกล่าวนำไปสู่การเกิดความเข้าใจและความตระหนักรู้ต่อการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท เป็นการใช Facebook อย่างสร้างสรรค์และปลอดภัยเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการเกิดความรู้ของ กูดและคาร์เตอร์ วี (Good, Carter V. 1973 : 54) โดยนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามสามารถนำไปวิเคราะห์แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นกับตนเองหรือบุคคลรอบข้าง และนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

จากเหตุผลที่กล่าวมา ส่งผลให้นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามเกิดการรับรู้ การเรียนรู้ มีความรู้สึก สำนึกถึงโทษทางกฎหมายที่อาจจะเกิดขึ้น เห็นคุณค่าความสำคัญ ความจำเป็นในการป้องกันตนเองให้พ้นจากอันตรายที่เกิดจากการใช้ Facebook แล้วมีการกระทำที่ถือว่าเป็นการหมิ่นประมาททางกฎหมายและได้เรียนรู้ด้วยความรับผิดชอบ มีคุณธรรม จริยธรรม และสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปตามที่ผู้วิจัยได้นิยามและตั้งสมมุติฐานไว้ในงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. สามารถนำคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท ไปให้ความรู้กับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามหรือบุคคลทั่วไปเพื่อเรียนรู้และให้เกิดความตระหนักรู้เกี่ยวกับการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท

2. สามารถสร้างคู่มือการใช้ Facebook โดยไม่ก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท ในลักษณะอื่นๆ ได้ เช่นบทเรียนวีดิทัศน์หรือบทเรียนออนไลน์หรือชุดการสอน เป็นต้น

3. ในการศึกษาความตระหนักรู้สามารถนำไปศึกษาความตระหนักรู้ในเรื่องอื่นๆ ที่ต้องการปลูกฝังจิตสำนึก การปฏิบัติตัวที่ดี ให้มีคุณธรรม จริยธรรมและความรับผิดชอบในด้านอื่นๆ ให้แก่สังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ชูชีพ ปิณฑะสิริ.(2525). *การละเมิดสิทธิส่วนตัว.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- ตัน ดัณฑ์สุทธีวงศ์, สุพจน์ ปุณณชัยยะ และสุวัฒน์ ปุณณชัยยะ. ระบุว่า INTERNET และ World Wide Web. กรุงเทพฯ : โปรวิชั่น, ม.ป.ป.
- ทองศักดิ์ ประสพกิตติคุณ. (2535). *การประเมินค่าความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์การสอน) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.*
- ทิตนา แคมมณี. (2546). *ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดที่เป็นสากลเกี่ยวกับการคิด ในช่วงศตวรรษที่ 20 ในวิทยาการด้านการคิด. กรุงเทพฯ: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์.*
- ปกป้อง ศรีสินท. (2543). “การหมิ่นประมาทบนอินเทอร์เน็ต” บทบัณฑิตย 56.
- ปรกรณ์ ยิ่งวรการ. (2547). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงโดยใช้สื่ออินเทอร์เน็ต. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- พรรณทิพา สาวันดี. (2554). *การศึกษาความตระหนักรู้ต่อการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนหนองน้ำซุ่น ที่เรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่องทักษะการใช้อินเทอร์เน็ต. สารนิพนธ์ การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- เลอสร ธนสุกาญจน์, จิตตภัทร เครือวรรณ และสุธรรม อยู่ในธรรม. (2541). *กฎหมายสำหรับบริการอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย กรอบ ข้อเสนอแนะ และการควบคุมดูแลการให้บริการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.*
- วิพุธ อ่องสกุลและคณะ. (2552). “การจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน”. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ก การพิมพ์.
- อนันต์ จันทรโอภากร. (2531). “โครงสร้างพื้นฐานกฎหมายลักษณะละเมิด” หนังสือรวมบทความในโอกาสครบรอบ 60 ปี ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์. กรุงเทพฯ : พี.เค พรินต์ติ้งเฮาส์.

ภาษาต่างประเทศ

- Laurence H. Eldredge, “The Law of Defamation”. The Bobbs – Merrill Company Inc. Publishers.
- Wolman, Benjamin B. (1973). *Dictionary of Behavior Science*. London: Litton Education Publishing Inc.